

AVRAM IANCU - 200!

MIHAIL KOGĂLNICEANU, un român în slujba nației și țării sale*

Col. conf. univ. Dr. Aurel V. DAVID

Mihail Kogălniceanu

MOTTO:

**„Prin înălțarea ta pe tronul lui Ștefan cel Mare,
s-a înălțat însăși naționalitatea română...
Alegându-te pe tine Domn în țara noastră,
am voit să arătăm lumii ceea ce
toată țara dorește: la legi noi oameni noi”.**

Mihail Kogălniceanu,

Din discursul ținut

la alegerea lui Alexandru Ioan Cuza

ca domn al Principatelor Românești.

La 6 septembrie 2017 s-au împlinit 200 de ani de la nașterea omului politic, avocatului, istoricului, scriitorului, ziaristului, oratorului și publicistului român Mihail Kogălniceanu, unul dintre artizanii reformelor care au contribuit la fondarea statului național român modern.¹ Ziua de naștere a acestui simbol național, care în alte locuri ar fi devenit zi de celebrare și de pioasă aducere aminte, a trecut, pe nedrept, aproape neobservată în mediul politic pe „plaiurile dâmbovițene”.

Mulți dintre politicienii de astăzi, care se consideră urmașii săi în idei, declamând public acest fapt doar în contexte geopolitice tumultuoase, au fost prea preocupați de luptele interne de partid, fiind angrenați într-un război hibrid româno-român, care parcă nu se mai termină.* Ca orice român conștient de destinul cetății, mă simt dator să particip la omagierea acestui mare om de stat și să reamintesc semenilor mei, mai ales tinerei generații, cine a fost omul și ce a făcut „pentru neam și țara lui”.

1. Originea și educația

Mihail Kogălniceanu s-a născut la Iași, în 6 septembrie 1817, în familia Kogălniceanu, boieri moldoveni, mari proprietari de pământ din județul Fălciu (a fost primul născut dintre cei 10 copii ai familiei Kogălniceanu!). Această familie își trăgea numele de la râul Cogălnic, din județul basarabean Orhei, cu o vechime atestată de câteva secole. A fost fiul Vornicului Ilie Kogălniceanu și strănepotul lui Constantin Kogălniceanu, cel care în anul 1749 a semnat documentul emis de Prințul Constantin Mavrocordat, ce a legiferat desființarea iobăgiei în Moldova.²

Mama sa, Catinca Stavilă, provenea, după afirmațiile fiului ei, „dintr-o familie românească din Basarabia”. Însă, în discursul rostit la 1 aprilie 1891 (st.v.) în ședința solemnă a Academiei Române organizată cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la fondare, el a scris: „maica mea, Catinca, născută Stavilla, era coborâtoare dintr-o familie genoveză, stabilită de secole în vechea colonie genoveză Cetatea Albă (Akerman), de unde apoi s-a fost răspândit în toată Basarabia, unde și astăzi sunt mulți proprietari purtând numele de Stavilla”. Mama sa a rămas orfană, fiind crescută în familia lui Mihail Sturdza, viitorului domn al Moldovei. Așa se explică de ce nașul său, adică acela care l-a luminat cu sfântul botez, „a fost domnița Marghioala Calimach, soția logofătului Grigore Sturdza, tatăl repausatului Mihail Sturdza, fostul domn al Moldovei”. Mihail Kogălniceanu a fost foarte mândru de originea lui, afirmând că „de pe tata și de pe muma, din moși și strămoși mă fălesc, dară, că sunt român moldovan, și cu mândrie recunosc că familia mea nu a căutat niciodată originea sa în țări și neamuri străine”.

*

* Articol publicat în revista „Vitrării - Lumini și umbre”, an VIII, nr.33, decembrie 2017-februarie 2018, p.18-36.

¹ Stelian Neagoe, Oameni politici români, Editura „Machiavelli”, București, 2007, p.398-405.

* Spre cinstea ei, Academia Română, prin Secția de istorie și arheologie și Secția de filologie și literatură, în parteneriat cu Fundația Națională pentru Știință și Artă, a organizat o sesiune de comunicări dedicată împlinirii a 200 de ani de la nașterea lui Mihail Kogălniceanu.

² Constantin C. Giurescu, Viața și opera lui Cuza Vodă, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura „Universitas”, Chișinău, 1992.

AVRAM IANCU - 200!

Mihail Kogălniceanu a fost educat, la început, la Mănăstirea „Trei ierarhi” din Iași, sub îndrumarea călugărului Gherman Vida, apoi la pensionul lui Victor Cuenin din Iași și la Institutul francez al lui Lincourt de la Miroslava, lângă Iași. În acea perioadă a fost coleg cu Vasile Alecsandri,³ Costache Negri și Alexandru Ioan Cuza, făcând o pasiune pentru istorie, care l-a îndemnat să cerceteze vechile cronicile moldave. Domnitorul Mihail Sturdza (1834-1849) l-a ajutat să-și continue studiile în străinătate.⁴

Astfel, în anul 1834 a fost trimis să studieze la Lunéville, în Franța, împreună cu fiii domnitorului, unde a fost luat sub tutelă de către abatele Lhommé, fostul tutore al domnitorului. Acolo, văzând moravurile și obiceiurile capetelor încoronate și camarilei acestora, avea să afirme: „N-aș schimba săraca Moldovă nici pentru întîiul tron din lume”. Șederea sa în Lunéville a fost întreruptă de intervenția autorităților ruse, care supravegheau aplicarea în Moldova a prevederilor Regulamentului Organic, considerând că studenții erau influențați de „idei rebele” (ideile Revoluției franceze).

Astfel, la sfârșitul anului 1835, toți studenții moldoveni, inclusiv fiii lui Mihail Sturdza și ai altor boieri, au fost retrași din școlile franceze și au fost înscriși la instituțiile de învățământ din Prusia. În acel context, Mihail Kogălniceanu și-a continuat studiile la Universitatea Humboldt din Berlin.

În timpul petrecut la Berlin i-a cunoscut pe juristul Fredrich Carl von Savigny, Alexander von Humboldt, Eduard Gans și, în mod special, pe profesorul Leopold von Ranke, „părintele istoriografiei germane” ale cărui idei referitoare la știința istoriei au fost receptate și folosite mai târziu în elaborarea studiilor sale de istorie. Mai târziu, el avea să afirme, cu mândrie, că a fost primul dintre studenții români ai lui Leopold von Ranke care a folosit în conversațiile cu acesta echivalentele moderne din limba franceză a cuvintelor „român” și „România” („roumain” și „Roumanie”), în locul celor de „moldovean” și „valah”, folosite în scrierile lor de către învățații germani.

În timpul petrecut la Universitatea Humboldt din Berlin a călătorit prin orașele și provinciile germane, a observat realitățile sociale și politice, a cunoscut unele dintre proiectele activiștilor pentru unificarea Germaniei, precum și unele proiecte de reforme, pe care avea să le preia, pe fond, și să le aplice mai târziu în țara sa, în forme adaptate la realitățile românești. Însă, grupul de studenți moldoveni a fost ținut sub supravegherea atentă a prințului Mihail Sturdza, pentru a nu aluneca spre ideile revoluției franceze.

Cunoștințele sale în domeniul social și istoric i-au permis să scrie *Études historiques, chrétiennes et morales* („Studii istorice, creștine și morale”), precum și studii despre literatura română. Apoi a conceput două lucrări de mare valoare istorică, pe care le-a semnat cu varianta franțuzită a numelui, respectiv Michel de Kogalnitchan:⁵ un studiu despre țigani și *Histoire de la Valachie, de la Moldavie, et des Vlaques trans-danubiens* (Istoria Valahiei, Moldovei și a vlahilor transdunăreni). Ambele lucrări au fost publicate pentru prima dată în anul 1837 în Confederația Germană.⁶

El a susținut fățiș, cu curaj, tineretul intelectual reformist din Moldova, manifestându-și opoziția față de regimul Regulamentului Organic. Astfel, a intrat în conflict cu prințul Mihail Sturdza, care l-a împiedicat să-și finalizeze doctoratul, iar în anul 1838 a fost chemat la Iași. Pentru a fi mai ușor de supravegheat și abătut de la ideile sale, a fost numit locotenent-aghiotant al Domnitorului, iar în anul 1840, căpitan-aghiotant al Domnitorului.

2. „Dacia literară” - capul de pod al frontului unității naționale

Timp de aproape zece ani, Mihail Kogălniceanu a desfășurat o bogată activitate cultural-științifică. A fost, pe rând, scriitor, editând 6 tomuri din *Letopisețele Valahiei și Moldovei*, patron de tipografie, istoric, traducător, dar și un iscusit publicist.⁷ În 30 ianuarie 1840, împreună cu alți colegi de generație și tovarăși de idei, a pus bazele, la Iași, a revistei „Dacia Literară”, el fiind redactor șef. Aceasta

3 Marta Anineanu, *Prietenia Alecsandri - Kogălniceanu. Pășind alături spre visul înstelat*, în „Magazin Istoric”, octombrie 1971, p.62.

4 Dan Bogdan, Viorel Știrbu, *Pe urmele lui Alexandru Ioan Cuza*, Editura Sport-Turism, București, 1985.

5 Neagu Djuvara, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*, Editura „Humanitas”, București, 1995, p.128-129.

6 Ștefan Gorovei, *Kogălnicenii*, în „Magazin Istoric”, iulie 1977, p. 9.

7 Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu. 1817-1891. Biobibliografie*, Editura Enciclopedică Română / Editura Militară, București, 1971.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

a fost prima revistă care s-a angajat să publice lucrări literare scrise de români din toate provinciile și locurile unde viețuiau aceștia.⁸

Revista a apărut în 19 martie 1840, iar în articolul „Introducere”, Mihail Kogălniceanu a sintetizat idealurile scriitorilor români, cu accent pe: combaterea imitației scriitorilor străini și a traducerilor mediocre, crearea unei literaturi cu specific național, inspirată din istorie, natură și folclor, lupta pentru unitatea limbii și dezvoltarea spiritului critic. Un loc important urma să fie acordat cunoașterii istoriei naționale, constatând că: „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice pentru ca să putem găsi și noi subiecturi de scris, fără să avem nevoie pentru această trebuință să ne împrumutăm de la alte nații”. „Dacia literară” a fost prima revistă literară, în jurul căreia s-a manifestat un curent național-popular, oferind impulsul necesar dezvoltării unei adevărate literaturi naționale. Printre colaboratori s-au numărat Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, Alecu Russo, Grigore Alexandrescu, Alexandru Donici. Însă, revista a avut viață scurtă, intrând în conflict cu principele Mihail Sturdza, care, după cum afirma Vasile Alecsandri, hotărâ „cu topuzul în mână și cu legea sub picioare”.

Astfel, în 23 august 1840 (după apariția primelor trei numere), prin voința arbitrară și porunca principelui Mihail Sturdza, revista a fost interzisă, deoarece „s-au abătut în defăimări și prihănire jignitoare bunelor rânduieli pe care se razimă societatea”.⁹ Această măsură l-a determinat pe Mihail Kogălniceanu să intre în politică și să practice, în paralel, avocatura, pentru apărarea în cadrul legii a celor din clasele asuprite.

Calitățile sale personale, respectiv cultura vastă, puterea de muncă și talentul oratoric l-au ajutat să se afirme ca unul dintre cei mai de seamă oratori ai țării. El a rostit multe discursuri conținând idei valoroase, în formă atrăgătoare, capabilă să îndemne la acțiune, fiind numit de către Timotei Cipariu „Demostene al românilor”.¹⁰ Pentru scurt timp, a fost profesor de istorie națională la Academia Mihăileană din Iași, unde în 24 noiembrie 1843, în „Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională în Academia Mihăileană”,¹¹ a exprimat crezul său patriotic, național.

Pentru Mihail Kogălniceanu vatra neamului se numea „Dacia”, iar „istoria națională” cuprindea „istoria Moldaviei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania”, întărind faptul că românii din Moldova și românii din Valahia sunt „frați și de cruce, și de sânge, și de limbă, și de legi”.¹²

El a afirmat hotărât că „...țara mea este orice loc de pe Pământ unde se vorbește românește, și istoria națională este istoria întregii Moldove și Țării Românești, și cea a fraților din Ardeal”.

Ideile sale liberale l-au adus în conflict cu autoritățile Moldovei, care l-au suspectat de apartenență la organizații ce urmăreau introducerea reformelor cu tentă revoluționară, precum și detronarea lui Mihail Sturdza.

Drept consecință, în anul 1844 i-a fost revocat dreptul de a ține prelegeri de istorie, iar în timp ce se îndrepta spre Viena ca reprezentant „secret” al opoziției politice moldovene, i-a fost suspendat pașaportul. După revenirea la Iași, a fost întemnițat pentru scurt timp, dar eliberat din lipsă de dovezi care să-l incrimineze.

Apoi a mers la București, unde s-a întâlnit cu membrii organizației secrete Frăția și cu cei ai aripilor sale politice legale, Societatea Literară, printre care se numărau Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, August Treboniu Laurian, Alexandru C. Golescu și C. A. Rosetti.

Relațiile cu domnitorul Mihail Sturdza s-au răcit, astfel că în anul 1845 și-a vândut biblioteca personală Academiei Mihăilene, apoi a plecat la Paris, unde, împreună cu Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și C.A.Rosetti, a aderat la Societatea Studenților Români.¹³ El și-a concentrat activitatea pe cercetarea izvoarelor istoriei neamului românesc, explicând mai târziu: „Nu am venit la Paris doar ca să învățăm cum să vorbim franțuzește ca francezii, ci și să împrumutăm ideile și lucrurile de trebuință ale unei

8 Maria Platon, Dacia literară supt redacția lui Mihail Kogălniceanu, Editura „Minerva”, București, 1972.

9 George Cristea Nicolescu, Viața lui Vasile Alecsandri, Editura „Eminescu”, 1975, p.55.

10 Vasile Netea, Spre unitatea statală a poporului român: legături politice și culturale între anii 1859-1918, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p.73.

11 Mihail Kogălniceanu, Cuvânt introductiv la cursul de Istorie Națională, București, Editura „Socec”, 1909, p.18.

12 Vezi Alexandru Zub, Mihail Kogălniceanu istoric, Editura „Junimea”, Iași, 1974.

13 Ioana Ursu, J. A. Vaillant, un prieten al poporului român, în „Magazin Istoric”, iulie 1977, p.15.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

națiuni atât de luminate și de libere”. În acel context a aderat la Francmasonerie, activând în loja L’Athénée des Étrangers („Ateneul Străinilor”).¹⁴

În anul 1846 a vizitat Spania, dorind să cunoască cultura spaniolă. La sfârșitul călătoriei, a scris Notes sur l’Espagne („Note despre Spania”), în care a combinat genul memorialistic, literatura de călătorie și istoriografia.

A revenit la Iași, dar nu s-a implicat în mod direct în mișcarea revoluționară din Moldova. Din mai multe motive, el nu a semnat „Petițiunea-proclamațiune” din martie 1848, care a dus la declanșarea revoluției, deși a fost considerat unul dintre instigatori. Domnitorul Mihail Sturdza a ordonat să fie arestat, însă a scăpat de arestare, lansând unele dintre cele mai dure atacuri împotriva acestuia.

Astfel, în iulie 1848 s-a oferit o recompensă pentru prinderea sa „viu sau mort”, dar a scăpat din nou, iar spre sfârșitul verii anului 1848 a trecut granița în Bucovina aflată sub stăpânire habsburgică, fiind adăpostit pe proprietatea fraților Hurmuzachi. La Cernăuți a colaborat la ziarul „Bucovina” și a redactat, în august 1848, documentul-manifest „Dorințele partidei naționale din Moldova”. Acesta cerea, printre altele, autonomie internă, drepturi civile și politice, separația puterilor în stat, abolirea privilegiilor boierești, desființarea clăcii și unirea cu Țara Românească, considerate „cheia bolții, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național”.¹⁵

3. „Steaua Dunării” - farul luminării acțiunilor unioniste

În aprilie 1849, prin Tratatul de la Balta Liman, o parte din cerințele Revoluției de la 1848 au fost îndeplinite. Cele două puteri suzerane ale Regulamentului organic – Imperiul Otoman și Imperiul Țarist – l-au numit ca Prinț al Moldovei pe Grigore Alexandru Ghica, un susținător al cauzei liberale și unionist. Acesta a permis întoarcerea inițiatorilor evenimentelor din anul 1848 din exil, astfel că Mihail Kogălniceanu, Costache Negri și Alexandru Ioan Cuza au fost numiți în funcții administrative.

Mihail Kogălniceanu a devenit director al Departamentului Lucrărilor Publice (noiembrie 1849 - aprilie 1850), apoi director al Departamentului de Interne (4 octombrie 1851 - 21 iulie 1852). În 10 noiembrie 1852 s-a căsătorit la Iași cu Ecaterina Jora, văduva colonelului Iorgu Scorțescu, alături de care va locui în Țicău, Iași (din relația conjugală au rezultat trei băieți și cinci fete!).

În timpul războiului Crimeii, acțiunile sale, ca reprezentant al Partidei Naționale, au fost întrerupte de intervențiile brutale ale autorităților ruse și austriece, care ocupaseră cu trupe cele două Principate Române. În noul context geopolitic și-a inaugurat cariera legislativă sub conducerea Prințului Ghica, iar la sfârșitul anului 1855 a lucrat cu Petre Mavrogheni la legislația privind abolirea robiei țiganilor, acceptată cu greu de Sfatul boieresc.¹⁶

Însă, în scurt timp a devenit figura principală a Partidei Naționale, care cerea fuziunea celor două Principate Dunărene sub o singură administrație. Astfel, relațiile sale cu principele Grigore Alexandru Ghica s-au răcit considerabil, fiind nevoit să caute alte mijloace pentru a supraviețui. În noul context a devenit industriaș, întrucât avea o fabrică de postav la Târgu-Neamț.

Activitatea sa politică, cu tentă unionistă tot mai vizibilă, a fost reluată după Tratatul de Pace de la Paris din anul 1856, când Moldova și Valahia (Țara Românească) au intrat sub directă supraveghere a puterilor europene (Rusia, Austria, Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei, Al Doilea Imperiu Francez, Regatul Sardiniei și Prusia). Astfel, membrii Divanului Moldovei, presați de Partida unionistă în frunte cu Mihail Kogălniceanu, au început să ia în considerare acordurile de la Paris, în special Convenția din anul 1858, care privea prezentul și viitorul celor două Principate Române.

În acel context, Mihail Kogălniceanu a încercat să înființeze o revistă care să poarte numele „Unirea”, pentru a servi la răspândirea viziunii Partidei Naționale și a milita pentru unirea celor două Principate - Moldova și Valahia. Însă, cenzura nu a îngăduit acest fapt, astfel că în 1 octombrie 1855 a văzut lumina tiparului ziarul „Steaua Dunării”.¹⁷ Acesta a fost principalul organ de presă în jurul căruia s-au grupat partizanii Unirii Principatelor Române.

¹⁴ Vezi, Vasile Surcel, Istoria României și lojile masonice, în „Jurnalul Național”, 11 octombrie 2004.

¹⁵ Ștefan Gorovei, Kogălnicenii, în „Magazin Istoric”, iulie 1977, p.9.

¹⁶ Vezi, pe larg, Viorel Achim, Țiganii în istoria României, Editura Enciclopedică, București, 1998.

¹⁷ Vezi Lucian Predescu, Enciclopedia României: Cugetarea: material românesc, oameni și înfăptuiri, Editura „Saeculum”, București, 1999.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

Printre cei care au participat la redactarea ziarului au fost Vasile Alexandrescu-Urechia, Vasile Mălinescu și Iancu M. Codrescu, iar dintre colaboratori s-au evidențiat Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Alecu Donici, Grigore Alexandrescu, Alecu Russo, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti, Gheorghe Sion etc. „Acest jurnal - a scris Mihail Kogălniceanu - este „Steaua Dunării Române”; prin urmare, politica sa nu poate să fie decât politica seculară a românilor, politică națională care – spre onoarea publiciștilor noștri – se urmează și se sprijină de întreaga presă românească..., politică care se rezumă în aceste cuvinte: autonomia Principatelor, Unirea Principatelor, Unitatea Principatelor”. Însă, în scurt timp a fost suprimată de cenzură, fiind reluată tipărirea ei în străinătate. Astfel, între decembrie 1856 - mai 1858, a apărut la Bruxelles, în limba franceză, sub numele „L'Étoile du Danube”, iar în noiembrie 1858 a reapărut la Iași, până în noiembrie 1860 (din 2 ianuarie 1859 a fuzionat cu revistele „Zimbrul” și „Vulturul”, apărând sub titlul „Stea Dunărei”).

În 7 februarie 1857, la Iași a fost constituit Comitetul Central al Unirii, din care a făcut parte și Mihail Kogălniceanu, devenit, în scurt timp, unul dintre membrii cei mai activi, mai cunoscuți și mai hotărâți pentru a realiza Unirea celor două Principate române. În acest context, Colegiul electoral al proprietarilor de terenuri din județul Dorohoi l-a ales în Divanul ad-hoc, unde a militat cu toată energia lui pentru Unirea Principatelor, dar și pentru aducerea la conducerea țării a unui „prinț străin”, care să asigure recunoașterea internațională a statului român modern.

În urma alegerilor din septembrie 1857, Partida Națională a hotărât să-l sprijine pe colonelul Alexandru Ioan Cuza la tronul Moldovei. În favoarea acestei hotărâri, Mihail Kogălniceanu a desfășurat o vastă activitate politică, iar în 5 ianuarie 1859 Adunarea Electivă din Moldova l-a ales pe acesta ca domn a Moldovei. Peste câteva zile, în 24 ianuarie 1859, colonelul Alexandru Ioan Cuza a fost ales și ca domn a Valahiei (Țara Românească).¹⁸

Astfel, în urma dublei alegeri s-a realizat, de fapt, Unirea Principatelor Române, iar în 29 ianuarie 1859 noul Domnitor a fost întâmpinat cu entuziasm de către locuitorii orașului București. În ziua în care Alexandru Ioan Cuza a ajuns Domnitor, Mihail Kogălniceanu l-a primit cu un discurs emoționant, adresându-i următoarele cuvinte:¹⁹ „Prin înălțarea Ta pe Tronul lui Ștefan cel Mare s-a reînălțat însăși naționalitatea română... Alegându-te pe Tine Domn în țara noastră, noi am voit să arătăm lumii aceea ce toată țara dorește: la legi nouă om-nou”.

4. Făuritor al reformelor pentru modernizarea României

Numele lui Mihail Kogălniceanu a fost prezent în toate momentele importante din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza. În 14 martie 1859, a fost numit membru al Comisiei Centrale de la Focșani. La sfârșitul anului 1859 a scris articolul intitulat Principatele Unite, în care a prezentat importanța orașului București din punct de vedere politic, social, economic și comercial. El a susținut ideea ca orașul București să devină capitală a Principatelor Române, aducând următoarele argumente: „Orașul Bucuresci este de seculi făcut pentru ca să fie Capitala României. Aproape de arterul principal al comerțului, al bogățiilor Principatelor Unite, Dunărea, pe drumul cel mare al Occidentului către Orient, cu o populațiune numeroasă, compactă și eminent românească, Bucurescii este apoi singurul oraș care are elementul cel mai puternic al unei țării, clasa sau starea de mijloc. Nicăierea, în nici un oraș al României nu există un centru de lumini mai mari, un popul cu aspirațiuni mai naționale și mai liberale, un spirit public mai neatârnat. Nicăieri opiniunea publică n-a putut a se dezvolta și domni mai mult decât în Bucuresci”.

Între 30 aprilie 1860-17 ianuarie 1861, a îndeplinit funcția de președinte al Consiliului de Miniștri de la Iași, devenind sfetnic al lui Cuza Vodă, care l-a recunoscut drept „mâna sa dreaptă” în strădaniile de aplicare a reformelor necesare consolidării statului român.

Astfel, în 11 octombrie 1863, Mihail Kogălniceanu a fost numit prim-ministru al României,²⁰ iar din acel moment și-a pus în lucrare mintea pentru a moderniza statul român după model occidental. Sub pana sa a fost formulată Legea secularizării averilor mănăstirești, votată în 17 decembrie 1863, care prevedea că Toate averile mănăstirești închinat și neînchinat precum și alte legate publice sau daruri făcute de diferiți testatori și donatori din Principatele Unite la Sfântul Mormânt, Muntele Athos, Sinai

¹⁸ Dan Berindei, Dubla alegere din 24 ianuarie/5 februarie 1859, în „Historia”, 2003, (2), nr. 15, p. 38-40.

¹⁹ Ștefan Gorovei, Kogălnicenii, în „Magazin Istoric”, iulie 1977, p.9-10.

²⁰ Nicolae C. Nicolescu, Șefii de stat și de guvern ai României (1859 - 2003), Editura „Meronia”, București, 2003, p.144-149.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

precum și la mitropolii, episcopii și la metoacele lor de aici din țară și la alte mănăstiri și biserici din orașe sau la așezăminte de binefacere și de utilitate publică, se proclamă domenii ale Statului Român, iar veniturile acestor așezăminte vor fi cuprinse în bugetul general al statului.²¹ În total au fost trecute în proprietatea statului 75 de mănăstiri închinată bisericii grecești, dintre care 44 din Țara Românească și 31 din Moldova, care dețineau la rândul lor mai multe metocuri și moșii. Numărul moșiilor închinată era de 560 (366 în Țara Românească și 194 din Moldova). Ele totalizau circa un sfert din teritoriul arabil al țării, plus numeroase păduri.

De asemenea, a conceput și contribuit la adoptarea, în 31 martie 1864, a două legi importante pentru organizarea și funcționarea statului, respectiv:

- Legea nr.394 pentru comunele urbane și rurale; astfel, s-a reglementat distinct administrația urbană față de cea rurală; comunele se împărțeau în comune rurale, compuse din unul sau mai multe sate cătune etc. și în comune urbane, adică orașe și orășele; comuna rurală a căpătat personalitate juridică, fiecare comună trebuind să aibă o casă a comunei, numită Primărie, iar cele urbane să dispună de un corp de pompieri și, în caz că aveau peste 6000 de locuitori, trebuiau să aibă și un spital; toate satele, orașele și orășelele (târgurile) României urmau să formeze în viitor comune independente, supuse legii;

- Legea nr.396 pentru înființarea Consiliilor județene; legea a prevăzut existența în fiecare județ a unui consiliu care se aduna și reprezenta interesele locale, colective și economice ale județului; județul avea ca subdiviziune plasa (ocolul), ce grupa mai multe comune urbane ori rurale după criteriile geografice și economice; alegerea Consiliului județean se făcea pe ocoale. Consiliul județean alegea, dintre membrii săi, un comitet permanent, compus din trei membri, prezidat de prefectul județului, care era comisarul guvernului pe lângă consiliu.

Însă, pentru aplicarea marilor reforme, în 2 mai 1864 Alexandru Ioan Cuza, sfătuit și susținut de Mihail Kogălniceanu, a dat lovitura de stat, dizolvând prin decret domnesc Parlamentul. Apoi a introdus o nouă constituție, intitulată Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris.²²

Odată cu Constituția a fost adoptată legea electorală,²³ care a introdus votul universal masculin, a scăzut censul și a asigurat o mai largă participare și reprezentare la vot din rândul burgheziei și țărănimii; alegătorii au fost împărțiți în alegători direcți (plăteau o contribuție de 4 galbeni, știau carte, aveau vârsta de cel puțin 25 de ani) și alegători primari (votau prin delegați, formați din cei care plăteau impozite mai mici, puteau fi alese persoanele în vârstă de cel puțin 30 de ani); cetățenii cu drept de vot puteau alege numai membrii Adunării Elective, căci din Corpul ponderator făceau parte membri ai clerului, armatei, președintele Curții de Casație, iar 64 de membri erau numiți de Domnitor.

Constituția, împreună cu legea electorală, au fost supuse unui referendum, fiind adoptate cu 682.621 de voturi dintr-un total de 754.148.

În 14 august 1864 a fost sancționată și promulgată Legea rurală (reforma agrară),²⁴ concepută de Mihail Kogălniceanu. Prin această lege 406.429 de țărani au fost împroprietăriți cu loturi de teren agricol (1.654.964 hectare), iar aproape alți 60.000 de săteni au primit locuri de casă și de grădină. Atunci, Domnitorul a afirmat: „Claca este desființată pentru de-a pururea și de astăzi voi sunteți proprietari liberi pe locurile stăpânirii voastre!”. Țăranii au fost împărțiți în: frunțași, mijlocași și pâlmași și au primit pământ prin despăgubire, în funcție de această împărțire și în funcție de numărul de vite. Cei care nu au făcut clacă deveneau proprietari numai pe locurile de casă și grădină. Pământul trebuia plătit în 15 ani și nu putea fi înstrăinat timp de 30 de ani.

În 25 noiembrie 1864 a fost promulgată Legea asupra instrucțiunii a Principatelor Unite Române,²⁵ care a proclamat obligativitatea și gratuitatea învățământului primar. Prin lege s-au stabilit trei grade de învățământ: primar (4 ani), secundar (7 ani) și superior (3 ani). Legea îi sancționa cu amendă pe părinții ai căror copii nu erau înscriși sau care nu frecventau școala. Educația era gratuită pentru toți copiii, indiferent de categoria socială din care făceau parte și pentru ambele sexe. Legea a

21 Constantin Drăgușin, Legile bisericești ale lui Cuza și lupta pentru canonicitate, în „Studii Teologice”, IX, nr.1-2, 1957.

22 Angela Banciu, Istoria Constituțională a României: deziderate naționale și realități sociale, Editura „Lumina Lex”, București, 2001, p.35.

23 Stan Apostol, Putere politică și democrație în România (1859 - 1918), Editura „Albatros”, București, 1995.

24 Nichita Adăniloiaie, Cuza Vodă și problema agrară, în Cuza Vodă. In memoriam, Iași, 1973.

25 Ilie Popescu Teiușan, Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

instituit laicizarea, iar pentru a aplica eficient această reformă, se acorda o importanță deosebită pentru pregătirea cadrelor didactice. De asemenea, prevedea o singură programă școlară atât pentru învățământul primar din mediul orășenesc, cât și pentru cel din mediul rural. Programa era aceeași și în învățământul public și în cel privat. Liceul avea șapte clase, cu o pondere mai mare pentru disciplinele umaniste.

Însă, din cauza unor divergențe privind administrarea treburilor statului, Mihail Kogălniceanu a intrat în conflict cu Alexandru Ioan Cuza și cu camarila din jurul lui, iar în 26 ianuarie 1865 a fost demis din funcția de prim-ministru.²⁶ Acest fapt a avut consecințe grave asupra administrației de stat, care a intrat în colaps financiar.

Pe acest fond de criză, unii liberali și conservatori, secondati de ofițeri din Armată și Poliție au constituit așa-numita „monstruoasă coaliție”, pentru a pregăti detronarea lui Alexandru Ioan Cuza. Complotiștii au încercat să-l atragă în complot, însă el a refuzat. Precum se știe, în noaptea de 10/11 februarie 1866 Alexandru Ioan Cuza a fost silit să abdice și să părăsească țara.

Privind în urmă peste cei șapte ani de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza, el a putut declara mulțumit, fără ură și părtinire, dar și cu modestie, că „Nu este o nici o reformă, nici un act național unic, din care numele meu ar fi absent. Toate legile importante au fost făcute și contrasemnate de mine...”.

5. Artizan al consolidării temeliei statului român modern

Mihail Kogălniceanu a depășit cu emoții perioada de tranziție de după alungarea lui Alexandru Ioan Cuza și a urmărit cu atenție manevrele făcute de politicienii cocoțați în vârful puterii politice, pentru a evita separarea din nou a Moldovei și Țării Românești. A privit însă cu încredere viitorul țării sale, odată cu venirea pe tronul României a principelui Carol de Hohenzollern, care a obținut recunoaștere internațională, iar țara a primit o Constituție adevărată.²⁷ Dat fiind trecutul său, în primii ani de domnie ai noului principe a fost marginalizat din punct de vedere politic, iar susținătorii săi politici au continuat să fie catalogați drept „maiși”.

În noul mediu politic și social, Mihail Kogălniceanu a devenit liderul unei fracțiuni liberale de sorginte moderată, care se confrunta pentru putere cu grupul condus de Nicolae Ionescu, cu moderații conduși de Ion Ghica, dar și cu radicalii conduși de I. C. Brătianu și C. A. Rosetti. El a înțeles că stabilitatea României depindea, în primul rând, de încetarea luptelor fracționiste și încheierea acestor grupări într-un partid puternic, care să reprezinte liberalismul în România.

În acest sens, în anul 1867 s-a semnat, și prin strădaniile sale, „Înțelegerea de la Concordia”, prin care a fost adoptat un program comun în 11 puncte și s-au trasat liniile directoare privind „modernizarea României”. Acest fapt a permis formarea, între 1 martie 1867-16 noiembrie 1868, a trei guverne succesive de coaliție liberală.²⁸

Însă, neînțelegerile radicalilor cu moderații, atitudinea de încurajare față de mișcările care se puneau la cale în Balcani, dar mai ales presiunea străină în „problema evreiască” au condus la înlăturarea radicalilor de la putere și la eșecul încercării de constituire a partidului liberal. Următorul cabinet condus de Dimitrie Ghica a fost format dintr-o coaliție între conservatorii moderați și liberalii moderați, iar lui Mihail Kogălniceanu i-a fost acordat portofoliul Internelor. Însă, manifestațiile antidinastice și republicane din anul 1870,²⁹ care izbucniseră în țară au fost pe punctul de a-l determina pe principele Carol I să abdice. A renunțat la abdicare numai după ce Lascăr Catargiu i-a promis formarea unui guvern conservator puternic, susținător al dinastiei Hohenzollern. Conservatorii au guvernat România între anii 1871-1876, iar liberalii au înțeles că nu vor reuși să promoveze în România principiile liberale decât dacă se vor uni și vor lăsa deoparte luptele fracționiste.

În 15 mai 1873, la Heidelberg, în Germania, a murit printre străini, fostul domnitor, Alexandru Ioan Cuza. Corpul său a fost adus în sicriu, cu trenul, la Ruginoasa, pentru funeralii. În curtea bisericii din Ruginoasa, la căpătâiul său s-a aflat și Mihail Kogălniceanu, alături de Costache Negri, Iacob Negruzzi, Cezar Bolliac, Vasile Alecsandri. Cu acel prilej trist Mihail Kogălniceanu a rostit un discurs în care a afirmat cu deplin temei: „Nu greșalele lui l-au răsturnat, ci faptele lui cele mari. Acestea sunt

²⁶ Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1968.

²⁷ Zezi Sorin Liviu Damean, *Carol I al României, 1866-1881*, Editura „Paideia”, București, 2000.

²⁸ Zezi Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, București, Editura „Silex”, 1994.

²⁹ Dorin Stănescu, *Republica de la Ploiești*, Editura „Ploiești-Mileniul III”, 2016.

AVRAM IANCU - 200!

nepieritoare (...) Și cât va avea țara aceasta o istorie... cea mai frumoasă pagină va fi aceea a lui Alexandru Ioan I”.

În acel timp, Mihail Kogălniceanu s-a implicat în mod deosebit pentru revigorarea liberalismului în România. În orașele mari ale țării a început întemeierea de cluburi liberale, iar pentru mobilizarea alegătorilor, a început editarea ad-hoc a unui ziar intitulat „Alegătorul liber” și organizarea de manifestații în special ale tinerilor liberali. În pofida acestor strădanii, alegerile de la sfârșitul lunii aprilie 1875 au fost pierdute categoric de către liberali. În aceste condiții, pe parcursul lunii mai 1875, au avut loc, în casa englezului Lakeman, fost ofițer în armata turcă, sub numele de Mazar-Pașa, întruniri între liderii liberali radicali și moderați, la care a fost atras și conservatorul moderat Emanoil Costache Epureanu. În acel context s-a stabilit un program politic comun și o doctrină la care să subscrie toate facțiunile liberale, punându-se bazele așa-numitei „Coaliții de la Mazar-Pașa”.

Astfel, în 24 mai 1875 a fost fondat Partidul Național Liberal, al cărui președinte a fost ales Ion C.Brătianu.³⁰ Programul partidului a fost publicat în „Alegătorul liber” și a reflectat, mai mult, viziunea moderată a lui Mihail Kogălniceanu, căci Marile Puteri nu-i doreau pe liberali la guvernare, fiindcă erau suspectați de „practici revoluționare”.

În contextul internațional generat de noua criză orientală, oameni politici români de mare valoare au întrevăzut posibilitatea obținerii independenței de stat a României. Astfel, primul ministru Ion C. Brătianu, trecând peste orgolii și dușmăni, l-a numit pe Mihail Kogălniceanu ministru de Externe. Cele două personalități s-au înțeles, în spiritul interesului național, ducând împreună bătălia politico-diplomatică pentru obținerea independenței de stat a României.

Mihail Kogălniceanu a fost artizanul încheierii Convenției româno-ruse din 4 aprilie 1877, care permitea tranzitul trupelor rusești pe teritoriul României, respectându-i „integritatea existentă” și „drepturile politice”.

La 9 mai 1877, Adunarea Deputaților a proclamat independența de stat a țării. În fața adunării, Mihail Kogălniceanu, ministrul de externe, a declarat: **„Suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare... Așadar, domnilor deputați, nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că noi sîntem o națiune liberă și independentă”**. Proclamarea independenței naționale și înlăturarea raporturilor de vasalitate s-a făcut prin declararea stării de război între România și Poarta Otomană.

A doua zi, adică în 10 mai 1877, actul a fost semnat de principele Carol I și a căpătat putere de lege.³¹ Precum se cunoaște, în războiul pentru independență, purtat pe câmpurile de luptă din Bulgaria, Armata română a înregistrat pierderi de peste 10.000 de vieți omenești, ceea ce demonstrează cât de scump a plătit poporul român pentru înfăptuirea unui ideal național.

În luna iunie 1878, Mihail Kogălniceanu s-a aflat, împreună cu I.C.Brătianu, în fruntea delegației României la Congresul de pace de la Berlin. Acolo delegația română a fost acceptată doar cu rol consultativ, românii fiind „auziți, dar nu ascultați”. În 1 iulie 1878 a fost adoptat Tratatul de Pace, prin care independența României a fost recunoscută, dar condiționată de modificarea articolului 7 din Constituție cu privire la acordarea cetățeniei și, în mod neoficial, de rezolvarea problemei afacerii Strousberg. Totodată, România a fost nevoită să cedeze Rusiei județele din sudul Basarabiei, Cahul, Bolgrad și Ismail, primind la schimb Delta Dunării, Insula Șerpilor și Dobrogea.³²

În anul 1880, Mihail Kogălniceanu și-a reprezentat țara în Franța, devenind primul trimis oficial român la Paris, iar în ianuarie 1881 a supervizat primele contacte diplomatice dintre România și China dinastiei Qing. Apoi s-a retras din viața politică, iar în anul 1887 a fost ales președinte al Academiei Române. Însă, îmbolnăvind-se grav în anul 1886, și-a petrecut ultimii ani publicând documente istorice din fondul Eudoxiu Hurmuzachi, mediatizând descoperirile arheologice din perioada Greciei și Romei Antice în Dobrogea de nord și colecționând documente străine legate de istoria României.

În august 1890, în timp ce călătorea prin regiunea austriacă Vorarlberg, a aflat cu tristețe vestea morții, la Mircești, a lui Vasile Alecsandri, cu care a fost bun prieten o lungă perioadă de timp. El i-a adresat în scris soției acestuia, Paulina, următoarea rugămintă, care a dovedit caracterul său statornic și realismul cu care a abordat viața lui cea tumultuoasă: „Nu am putut fi prezent la înmormântare, [de

30 Stan Apostol, Ion C. Brătianu și liberalismul român, Editura „Globus”, București, 1993.

31 Frederick Kellogg, Drumul României spre independență, Institutul European, Iași, 2002.

32 Ioan Scurtu, România în timpul celor patru regi. Carol I, Editura Enciclopedică, București, 2010.

AVRAM IANCU - 200!

Nr.10(50/octombrie 2024)

aceea] îmi permiteți, doamnă, întrucât nu am apucat să-l mai sărut nici viu nici mort, cel puțin să-i sărut mormântul!".³³

În 1 aprilie 1891 a avut șansa să rostească, la ședința solemnă a Academiei Române, prilejuită de împlinirea a 25 de ani de la fondarea acesteia, în prezența regelui Carol I și a soției sale, Elisabeta de Wied, discursul intitulat *Dezrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țăranimii*.³⁴ Cu acel prilej, și-a putut evoca viața pe fundalul evenimentelor ce au marcat secolul al XIX-lea, considerând discursul „cântecul meu de lebedă”, în care s-a referit la cele mai însemnate acte social-politice la realizarea cărora a contribuit și care au jucat un rol decisiv în modernizarea României.

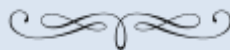
În 16 iunie 1891 și-a scris testamentul, cerând fiilor săi „să poarte cu demnitate numele de Kogălniceanu”, „servind cu credință și dragoste frumoasa noastră țară, România”. S-a stins din viață la Paris, în 20 iunie 1891, în timpul unei operații chirurgicale, lăsând cu limbă de moarte ca trupul să-i fie „înfășurat în giulgiul tricolorului României-Unite”, cu care s-a identificat fără tăgadă.

A fost înmormântat în cimitirul „Eternitatea” din Iași.

*

Imaginea sa a fost repede readusă în memoria socială, căci la numai patru ani de la trecerea în neființă, A. D. Xenopol i-a dedicat prima scriere istorică.³⁵ Cunoscându-i valoarea socială, Nicolae Iorga a consemnat, cu drept temei, că Mihail Kogălniceanu „domină ca un uriaș istoria modernă a României”, iar „ideile naționale, pe care s-a întemeiat România, sunt ideile lui M. Kogălniceanu de la 1840 până la 1859”.³⁶

Va urma

³³Marta Anineanu, *Prietenia Alecsandri - Kogălniceanu*. Pășind alături spre visul înstelat, în „Magazin istoric”, octombrie 1971, p.67.

³⁴ Mihail Kogălniceanu, *Dezrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țăranilor*, discurs rostit la 1/12 aprilie 1891 în ședința solemnă a Academiei Române organizată cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la fondare.

³⁵ A.D. Xenopol, *Mihail Kogălniceanu*, 1895.

³⁶ N.Iorga, *Despre Mihail Kogălniceanu*, Extras din: *Analele Academiei Române*, Seria II, Tom. XL1, *Desbaterile* 1920 21, *Librăriile «Cartea Românească» și Pavel Suru, București*, 1922.